

کوششی در آموزش خط سیاق

جواد صفی نژاد

انتشارات سازمان اسناد و

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷

«سیاق شیوه‌ای است از عدد نویسی رمزگونه، برای ثبت و آگاهی از ارقام نقدی (پول) و جنسی (اوزان کالا) که در گذشته تاریخی در پهنه کشور ایران و سرزمین‌های پیرامون آن متداول و تمامی درآمدها و هزینه‌های جاری در جامعه با این ارقام توسط اشخاص، کسبه، تجار، مؤسسه‌ها و حساب‌رسانان زیر نظر مستوفیان بر دخل و خرج این درآمدها و هزینه نظارت داشتند.»

کتاب با عنوانی که یدک می‌کشد حکایت از فرهنگی کهن دارد که ریشه‌اش به پیش از اسلام می‌رسد و تا سال ۱۳۰۸ شمسی اصول قوانین و مبانی آن کاملاً شناخته شده بود و تدریس می‌شد. به گفته‌ی مؤلف در طی این فاصله زمانی، ارقام و اعداد مکتوب مورد نیاز رده‌های مختلف جامعه به هر شکل و صورتی به شیوه‌ی سیاقی نوشته می‌شد که به آن سیاق رقومی می‌گفتند اما در زمان پهلوی اول تدریس این شیوه‌ی تحریر از برنامه آموزشی مدارس حذف و ارقام و اعداد ریاضی که اعداد هندسی نامیده می‌شدند جای سیاق رقومی را گرفت و رفته رفته شیوه تحریر سیاقی به دست فراموشی سپرده شد تا جایی که امروزه به ندرت کسی را می‌توان یافت که با سیاق رقومی آشنا و قادر به خواندن و نوشتن آن باشد. کتاب در دو بخش ارائه شده است: بخش نخست: تألیف و بخش دوم: تدوین. بخش اول، پژوهش‌هایی را دربر می‌گیرد که براساس کتاب‌های درسی نیمه دوم دوران قاجار، مدارک مکتوب، مصاحبه‌ها و شنوده‌های شفاهی خاطرات بزرگسالان، گردآوری، منظم و درهم آمیخته شده‌اند و از آن جا که موضوعات نسبت به هم می‌توانستند استقلال هم داشته باشند این بخش از کتاب به هفت فصل تقسیم شده است: شناختی از سیاق، مسکوکات، کتاب‌های درسی تعلیق سیاق، سیاق رقومی، سیاق در دوران پهلوی اول، ارقام حسابی پولی، ارقام جنسی.

در واقع در این بخش ریشه‌های تاریخی سیاق، مسکوکات مبادله‌ای مورد نیاز زمان، معرفی کتاب‌های درسی مربوط، مراکز ترویج سیاق پس از دستور حذف تدریس رسمی، و تقسیمات موضوعی و قوانین حاکم بر ادبیات آن پرداخته شده و جداول نقدی و جنسی سیاق رقومی از هم تفکیک و به توضیح و تحلیل آن پرداخته می‌شود و اشکالات رسم‌الخط کاتبان بیان و نمونه‌هایی از صور رمزگونه‌ی نوشته‌ها مشخص شده‌اند.

در بخش تدوین، مؤلف کتاب‌های کلاسیک سیاق تا حد ممکن شناسایی و قسمت‌های آموزشی و قوانین درونی مربوط به آن بررسی و به شیوه‌ی نگارش و دستوری آن توجه شده است. هم چنین قسمت‌هایی از کتاب که فاقد شیوه‌های آموزشی سیاق بودند و بیشتر به داستان‌ها و حکایت‌های آموزشی، تربیتی یا معرفی اختصاری تاریخ و جغرافیای مناطقی از کشور پرداخته بودند، حذف و قسمت‌های آموزشی سیاق عیناً به کتاب افزوده شده تا علاقه‌مندان با روش تقسیم‌بندی‌های زمان و شکل کالبدی ارقام سیاقی. در کتاب‌های کلاسیک زمان آشنا شوند. نویسندگان این زمینه مطالب و جدول‌های واحدی از کتاب‌های مختلف گزینش و در کتاب آورده تا علاقه‌مندان با گونه‌های مختلف تحریر آن آشنا شوند.

فصل بندی‌های بخش اول کتاب براساس یافته‌هایی انجام شده و مطالب در محورهای فصول مربوطه استقلال خود را حفظ کرده‌اند ولی در بخش دوم، این فصل بندی‌ها نمی‌توانست انجام گیرد زیرا این بخش فقط به معرفی کتب مرجع اختصاص یافته است، از این رو به شماره‌گذاری پیاپی و تفسیرشناختی متن کتاب‌های مربوط بسنده شده است.

برای روشن شدن روش تحریر ارقام سیاقی، از کتاب‌های چندی استفاده شده و بر همین اساس ستون‌هایی از ارقام مذکور در جدول‌هایی تدوین شده است.

نویسندگان تلاش کرده است که خطوط سیاقی جدول‌ها، در حریمی مستقل، روشن و خوانا نوشته شوند و در حریم یکدیگر تداخل نکنند، از این رو برای مشخص بودن و صحیح خواندن این ارقام نقدی و جنسی در کنار آنها تحریر شده و ارقام به فارسی و اعداد ریاضی نیز نوشته شده‌اند تا هرگونه ابهام و شبهه‌ای در خواندن آنها نباشد. هر یک از جدول‌های تدوین شده مستقل‌اند و در هر جدول ستون‌های یکان، دهگان، صدگان و... آورده شده و به جای واژه‌های نوین امروزی از واژه‌های زمان مورد نظر «مرحله» برای جداول نقدی و «مرتب» برای جداول جنسی استفاده شده است.